

NHIỄM KÝ SINH TRÙNG ĐƯỜNG RUỘT Ở TRẺ EM (B82.9)

I. ĐẠI CƯƠNG

Tình trạng nhiễm giun trẻ em thường gặp ở các nước đang phát triển, tỉ lệ nhiễm rất cao có nơi lên đến trên 90%.

Có thể gặp những trường hợp nhiễm nhiều ký sinh trùng trên cùng một trẻ (giun đũa, giun móc, giun kim,..).

II. NGUYÊN NHÂN

Lây nhiễm chủ yếu qua đường miệng và qua đường ăn uống nấu không chín (giun đũa, giun kim, giun tóc, các loại sán,...), qua da (giun móc, giun lươn). Tùy theo vùng sinh sống và điều kiện sống mà chúng ta sẽ gặp trẻ bị nhiễm loại ký sinh trùng nào thường hơn.

III. CHẨN ĐOÁN

1. Nhiễm giun ở trẻ em chẩn đoán chủ yếu dựa vào triệu chứng lâm sàng

- Giun đũa

+ Triệu chứng lâm sàng:

- Trẻ xanh xao, ăn kém ngon
- Biểu hiện ở phổi gây ra hội chứng Loeffler: ho đàm có thể lẫn máu, đôi khi sốt. Khi có nhiều ấu trùng vào phế nang và phế quản có thể gây nên viêm phế quản, viêm phổi.
- Ngoài da: nổi mề đay, phát ban không đặc hiệu.
- Đường tiêu hóa: đau bụng, ói mửa, chán ăn, tiêu chảy đôi khi phân mỡ. Giun có thể cuộn thành búi gây tắc ruột. Có thể chui vào ống mật gây viêm túi mật, tắc mật, áp-xe gan; chui vào ống dẫn tụy gây viêm tụy, có khi chui qua thành ruột gây viêm phúc mạc.

+ Chẩn đoán:

- Soi phân tìm trứng giun đũa
- Xét nghiệm công thức máu thấy bạch cầu ái toan tăng là dấu hiệu gợi ý

+ Điều trị: Mebendazole (Vermox, Fugacar,...)

- *Trên 12 tháng:* Vermox 100mg 1 viên x 2 trong 3 ngày liên tiếp
Hoặc Fugacar 500 mg 1 viên duy nhất
Hoặc Pyrantel pamoat (Combantrin, Helmintox), viên 125mg, 11 mg/kg (tối đa 1g), liều duy nhất.
- *Dưới 12 tháng:* Pyrantel pamoat (Combantrin, Helmintox), viên 125mg, 11 mg/kg (tối đa 1 g), liều duy nhất.

- Giun kim lứa tuổi nhiễm nhiều nhất là 3-7 tuổi. Tỉ lệ nhiễm ở trẻ đi mẫu giáo, nhà trẻ rất cao. Bệnh nhiễm giun kim mang tính chất gia đình.

+ Triệu chứng lâm sàng:

- Trẻ bị nhiễm giun kim thường khó ngủ, thức giấc nửa đêm, khóc đêm, đại dầm, ngủ nghiêng răng, đôi khi tiêu phân lỏng do buổi tối giun hay bò ra ngoài hậu môn để trứng gây ngứa ngáy khó chịu cho trẻ.
- Nếu trẻ dùng tay để gãi thì trứng giun có thể dính vào móng tay và khi cầm thức ăn sẽ gây tái nhiễm.
- + Chẩn đoán: tìm trứng giun trong phân qua phương pháp quét (swab) hoặc dán băng keo vào vùng hậu môn buổi sáng trong vài ngày liên tiếp
- + Điều trị:
 - *Trên 12 tháng:*
Mebendazole (Fugacar) viên 500 mg, 1 viên duy nhất, lặp lại sau 2 tuần.
Hoặc Albendazole (Zentel) viên 200mg, 2 viên duy nhất, lặp lại sau 2 tuần.
Hoặc Pyrantel pamoat (Combantrin, Helmintox), viên 125mg, 11 mg/kg (tối đa 1 g), lặp lại sau 2 tuần.
 - *Dưới 12 tháng:* Pyrantel pamoat (Combantrin, Helmintox), viên 125mg, 11 mg/kg (tối đa 1 g), lặp lại sau 2 tuần.
 - Điều trị cùng lúc cho các thành viên trong gia đình để tránh tái nhiễm.
- **Giun móc** thường gặp ở những trẻ em sống trong các vùng làm rẫy, làm ruộng đi chân đất.
 - + Triệu chứng lâm sàng:
 - Tổng trạng chung: mệt mỏi xanh xao, thiếu máu
 - Ngoài da: nơi ấu trùng xâm nhập rất ngứa ngáy, ửng đỏ, nổi mụn nước.
 - Phổi: gây ra hội chứng Loeffler như giun đũa.
 - Tiêu hóa: đau bụng, ăn không ngon, khó tiêu, tiêu chảy, buồn nôn, nôn mửa, đôi khi thấy phân đen.
 - + Chẩn đoán: dựa vào vùng dịch tễ, bệnh cảnh lâm sàng
 - Soi phân thấy trứng giun móc, có thể thấy hồng cầu.
 - Công thức máu: Hct giảm, Hb máu giảm, bạch cầu ái toan tăng
 - Sắt huyết thanh giảm
 - + Điều trị:
 - *Trên 12 tháng:* Mebendazole (Vermox, Fugacar,...)
Vermox 100mg 1 viên × 2 trong 3 ngày liên tiếp
Hoặc Fugacar 500 mg 1 viên duy nhất
Hoặc Albendazole (Zentel) viên 200mg, 2 viên duy nhất
Hoặc Pyrantel pamoat (Combantrin, Helmintox), viên 125mg, 11 mg/kg/ngày trong 3 ngày liên tiếp (tối đa 1 g/ngày).

- Dưới 12 tháng: Pyrantel pamoat (Combantrin, Helmintox), viên 125mg, 11 mg/kg/ngày trong 3 ngày liên tiếp.
- Điều trị thiếu máu kèm theo (nếu có)
- **Giun tóc (*Trichuris trichiura*):**
 - + Nhiễm giun tóc gây ra những rối loạn tiêu hóa không đáng kể nhưng đôi khi có biểu hiện xuất huyết trực tràng và sa trực tràng.
 - + Chẩn đoán: tìm trứng trong phân
 - + Điều trị tương tự giun đũa
- ❖ **Các loại giun khác**
- **Giun chó (*Toxocara canis*):** thường gặp ở những trẻ thường xuyên tiếp xúc với chó, mèo.
 - + Trẻ bị nhiễm thường mệt mỏi, sốt nhẹ, đôi khi đau hạ sườn phải hoặc than đau đầu kéo dài.
 - + Chẩn đoán: thường dựa vào bạch cầu ái toan tăng trong máu và huyết thanh chẩn đoán.
 - + Điều trị:
 - Albendazole (Zentel) viên 200mg, 2 viên/ngày trong 5 ngày.
 - Hoặc Mebendazol 100-200 mg/ngày, chia làm 2 lần trong 5 ngày
- **Giun xoắn (*Trichinella*):** trẻ bị nhiễm do ăn phải thịt heo hoặc thịt ngựa có chứa ấu trùng của giun xoắn.
 - + Triệu chứng rất đặc trưng: tiêu chảy, sốt cao, phù mắt và mí mắt. Đau cơ cũng thường gặp nhưng đôi khi khó xác định rõ nơi trẻ em.
 - + Chẩn đoán: thường dựa vào tập hợp các bằng chứng, triệu chứng lâm sàng biểu hiện trong gia đình và trong vùng, ăn thịt heo hoặc thịt ngựa. Xét nghiệm máu thấy bạch cầu ái toan tăng, tăng enzyme cơ.
 - + Điều trị:
 - Corticosteroid khi có triệu chứng nặng 1 mg/kg/ngày trong 5 ngày
 - Mebendazole 200-400 mg chia 3 lần × 3 ngày, sau đó 400-500mg chia 2 lần trong 10 ngày
 - Hoặc Albendazole 400 mg chia 2 lần × 8-14 ngày.
- **Giun lươn (*Strongyloides stercoralis*):** người bị nhiễm khi ấu trùng dạng lây nhiễm trong đất nhiễm phân xâm nhập qua da và niêm mạc. Giun lươn có điểm khác biệt với các loại giun sán khác là khả năng nhân đôi trong cơ thể người.
 - + Triệu chứng lâm sàng:
 - Thường thì không có triệu chứng hay có triệu chứng nhẹ ở da và tiêu hóa. Biểu hiện ngoài da thường gặp nhất là nổi mào ngứa tái phát ở mông và cổ tay.
 - Ấu trùng di chuyển tạo ra những đường ngoằn ngoèo rãnh cưa đặc trưng cho bệnh - ấu trùng chạy - tổn thương dạng hồng ban, nhô cao và ngứa.

- Giun trưởng thành đào đường hầm vào trong niêm mạc ruột non gây đau bụng, buồn nôn, tiêu chảy, chảy máu đường tiêu hóa, viêm đại tràng mạn tính.
- Nếu nhiễm sớm và nặng có thể gây ra tắc ruột non, nhiễm trùng huyết khi nhiễm nặng.
- + Chẩn đoán: dựa vào
 - Tìm ấu trùng trong phân
 - Huyết thanh chẩn đoán trong trường hợp nhiễm giun lươn không biến chứng.
- + Điều trị: Ivermectin 200 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{ngày}$ trong 2 ngày
Hoặc thiabendazole 25 mg/kg, 2 lần/ngày trong 2 ngày.
- Giun *Angiostrongylus cantonensis* là loại giun sống trong phổi chuột, là nguyên nhân gây viêm màng não tăng bạch cầu ái toan. Người bị nhiễm khi ăn cua, ốc, tôm mang ấu trùng còn sống hoặc rau xanh dính phân của những động vật này.
 - + Chẩn đoán: dựa vào triệu chứng lâm sàng, viêm màng não tăng bạch cầu ái toan ($E > 20\%$ trong dịch não tủy) và tiền căn dịch tể.
 - + Điều trị: nâng đỡ, giảm đau, an thần và corticoide trong những trường hợp nặng.
- Giun chỉ (*Filarioses*): có 8 loại gây bệnh cho người, trong đó có 4 loài - *Wucherecia bancrofti*, *Brugia malayi*, *Onchocerca volvulus* và Loa loa - gây ra phần lớn các bệnh nhiễm giun chỉ nặng.
 - + Bệnh giun chỉ bạch huyết (do *Wucherecia bancrofti*, *Brugia malayi*) người bị nhiễm bệnh do muỗi đốt. Triệu chứng lâm sàng đa số là không triệu chứng, đôi khi người bị nhiễm phổi ấu trùng có 1 vài biểu hiện như tiểu máu vi thể hoặc có protein niệu, giãn mạch bạch huyết, có thể thấy giãn bạch huyết ở bìu nơi trẻ trai.
 - Điều trị: Diethylcarbamazin (DEC) 6 mg/kg/ngày trong 15 ngày hoặc Albendazole 400 mg \times 2 lần/ngày trong 21 ngày.
 - + Bệnh Loa loa (do *Loa loa*) do ruồi trâu đốt, bệnh do nhiễm phổi ấu trùng không triệu chứng, chỉ có thể phát hiện bệnh khi giun trưởng thành di trú dưới kết mạc hay phù Calabar từng đợt. Phù mạch và ban đỏ, thường xuất hiện ở đầu chi và ít xuất hiện ở nơi khác, mau chóng biến mất.
 - Điều trị: DEC 8-10 mg/kg/ngày trong 21 ngày.
 - Trường hợp nặng có thể khởi đầu bằng corticoid: prednisone 40-60 mg/ngày sau đó giảm liều nếu không có tác dụng phụ.
 - + Bệnh *Onchocerca* (do *Onchocerca volvulus*) do ruồi đen đốt, bệnh ảnh hưởng ở da, mắt và hạch bạch huyết.
 - Điều trị: ivermectin liều duy nhất 150 $\mu\text{g}/\text{kg}$ kết hợp điều trị triệu chứng
 - Chẩn đoán bệnh giun chỉ hiện nay dựa vào huyết thanh chẩn đoán

2. Nhiễm sán ở trẻ em

- Nhiễm sán ở trẻ em thường ít gặp hơn nhiễm giun, biểu hiện lâm sàng cũng không ồ ạt, thường là không có triệu chứng, đôi khi gây ra rối loạn tiêu hóa như chán ăn, buồn nôn hoặc tiêu chảy. Nhưng về lâu dài sẽ ảnh hưởng đến sự phát triển thể chất của trẻ, trẻ sẽ chán ăn và đưa đến suy dinh dưỡng.
- Bệnh nhiễm sán ở người bắt đầu bằng sự xâm nhập trực tiếp qua tiếp xúc ở da hay hệ tiêu hóa. Bệnh xuất hiện ở nhiều vùng địa lý và có thể gây ra một tỉ lệ bệnh đáng kể đôi khi tử vong.
- Bệnh sán máng (*Schistosomiasis*): thường gặp ở những người đi bơi hay lội qua vùng nước ngọt, do ấu trùng đuôi xâm nhập qua da, tùy theo vùng địa lý sẽ bị nhiễm loại sán khác nhau.
 - + Biểu hiện lâm sàng thay đổi tùy theo loài gây bệnh và mật độ nhiễm sán: sốt, viêm da, triệu chứng ở đường tiêu hóa đặc trưng là đau bụng kiểu đại tràng, gan to, đôi khi tăng áp tĩnh mạch cửa.
 - + Chẩn đoán: dựa vào sự phối hợp giữa tiền sử bệnh lý, biểu hiện lâm sàng đặc trưng và sự hiện diện của trứng trong các chất bài tiết kết hợp với huyết thanh chẩn đoán.
 - + Điều trị: thuốc được lựa chọn là praziquantel
 - *S. mansoni, S. intercalatum, S. haematobium*: 40 mg/kg/ngày, chia 2 lần trong 1 ngày.
 - *S. japonicum, S. mekongi*: 60 mg/kg/ngày, chia 3 lần trong 1 ngày.
- **Bệnh sán lá gan**
 - + *Bệnh sán lá Clonorchis*: là do nhiễm *Clonorchis sinensis*, người bị nhiễm do ăn cá nước ngọt chứa ấu trùng đuôi trưởng thành còn sống hoặc nấu không kỹ.
 - Triệu chứng lâm sàng không rõ ràng thường là không có triệu chứng, có thể gây đau mơ hồ vùng hạ sườn phải nếu nhiễm sán ở mức độ trung bình và nặng.
 - + *Bệnh sán lá Fasciola*: do nhiễm *Fasciola hepatica*; người bị nhiễm do dùng nước ô nhiễm hoặc ăn phải rau cải được rửa trong các loại nước này.
 - Triệu chứng xuất hiện khi ký sinh trùng di chuyển (1-2 tuần sau khi nhiễm sán), bệnh nhân sốt, đau hạ sườn phải, gan to.
 - Chẩn đoán: dựa vào tiền căn địa lý, tăng bạch cầu ái toan trong máu. Xét nghiệm huyết thanh học có giá trị trong chẩn đoán.
 - Điều trị
 - C. Sinensis*: Praziquantel 75 mg/kg/ngày, chia 3 lần trong 1 ngày. Hoặc Albendazole 10 mg/kg/ngày, trong 7 ngày.
 - F. hepatica*: Triclabendazole 10 mg/kg 1 liều duy nhất.
- **Bệnh sán lá phổi**: do nhiễm sán lá phổi *Paragonimus westermani*, người bị nhiễm do ăn phải ấu trùng nang lây nhiễm trong cơ và nội tạng của tôm và cua nước ngọt.

- + Triệu chứng biểu hiện rõ rệt trên những người bị nhiễm sán ở mức độ trung bình hay nặng, thường là ho khạc đàm nâu hay ho ra máu, có thể có dấu hiệu của viêm màng phổi. Trong trường hợp mạn tính có thể gặp biểu hiện của viêm phế quản hay giãn phế quản.
- + Chẩn đoán: dựa vào việc phát hiện trứng sán trong đàm hoặc trong phân. Huyết thanh chẩn đoán có giá trị trong trường hợp tìm trứng cho kết quả âm tính.
- + Điều trị: Praziquantel 75 mg/kg/ngày, chia 3 lần trong 2 ngày.

- **Bệnh sán dây**

- + *Bệnh sán dây bò do Taenia saginata*, người bị nhiễm do ăn thịt bò sống hoặc chưa nấu chín.
 - Biểu hiện lâm sàng có thể đau nhẹ hay khó chịu ở bụng, buồn nôn, ăn mất ngon, mệt mỏi và sụt cân. Bệnh nhân biết mình nhiễm sán thường là thấy các đốt sán trong phân.
 - Chẩn đoán: được xác định khi phát hiện ra trứng hoặc đốt sán trong phân, nếu không tìm thấy có thể kiểm tra vùng hậu môn bằng cách dán một dải giấy bóng kính như cách tìm giun kim. Xét nghiệm máu thấy tăng bạch cầu ái toan.
 - Điều trị: liều duy nhất Praziquantel 5-10 mg/kg
- + *Bệnh sán dây heo do Taenia solium và bệnh do Cysticercus*: người bị nhiễm do ăn thịt heo nấu không chín.
 - *Nhiễm T. solium ở ruột* thường là không có triệu chứng, thỉnh thoảng bệnh nhân cảm thấy khó chịu ở vùng thượng vị, buồn nôn, sụt cân và tiêu chảy. Bệnh nhân có thể thấy đốt sán ra theo phân.
 - Chẩn đoán xác định khi tìm thấy trứng hoặc đốt sán trong phân.
 - Điều trị: liều duy nhất Praziquantel 5-10 mg/kg
 - *Bệnh do Cysticercus* hay có biểu hiện thần kinh, khi có phản ứng viêm quanh ấu trùng trong nhu mô não, thường xuất hiện động kinh. Các dấu hiệu tăng áp lực nội sọ gồm nhức đầu, buồn nôn, nôn, biến đổi thị lực, mất điều hòa, chóng mặt hoặc hay nhầm lẫn. Ở bệnh nhân bị tràn dịch não thất có thể thấy phù gai thị và rối loạn tâm thần. Ngoài ra, có thể tìm thấy những nốt dưới da.
 - Chẩn đoán xác định khi tìm thấy ấu trùng từ những mẫu sinh thiết mô học qua kính hiển vi hoặc phát hiện ký sinh trùng khi soi đáy mắt. CT hoặc MRI não có thể phát hiện ấu trùng nang sán trong não thất. Huyết thanh chẩn đoán có giá trị trong trường hợp này.
 - Điều trị: điều trị triệu chứng động kinh và tràn dịch não thất (nếu có)
Praziquantel 50-60 mg/kg/ngày, chia 3 lần trong 15 ngày

Hoặc: albendazole 15 mg/kg/ngày (tối đa 800 mg), chia 2 lần trong 8-28 ngày.

+ **Bệnh sán dây chó do nhiễm *Echinococcus granulosus* hay *E. multilocularis***, ký chủ vĩnh viễn là chó, thải trứng qua phân. Bệnh thường gặp ở các vùng có gia súc nuôi chung với chó.

- Bệnh nhân bị nhiễm *Echinococcus* ở gan có triệu chứng thường đau bụng hay sờ thấy khối u ở vùng hạ sườn phải. Có triệu chứng giống như sỏi mật tái phát và nghẽn mật có thể gây vàng da.
- **Chẩn đoán:**
X-quang phổi có thể phát hiện các nang ở phổi
CT ngực khối u hoặc vách nang calci hóa
Huyết thanh chẩn đoán có thể có giá trị nhưng nếu âm tính không loại trừ được nhiễm *Echinococcus*.
- **Điều trị:** phẫu thuật cắt bỏ nang sán phổi hợp với Albendazole
- Albendazole 15 mg/kg/ngày chia làm 2 lần (tối đa 800mg/ngày), bắt đầu tối thiểu 4 ngày trước khi thực hiện thủ thuật, tiếp tục ít nhất 4 tuần sau đối với *E. granulosus* và 2 năm đối với *E. multilocularis*.

- **Bệnh *Gnathostoma* do *Gnathostoma spinigerum* hay *Gnathostoma hispidum***. Người bị nhiễm có triệu chứng ngứa ngoài da do ấu trùng di chuyển, đau bụng, đôi khi có thể gặp triệu chứng ho hoặc tiêu máu.

+ **Điều trị:**

Albendazole 400 mg/ngày chia 2 lần trong 21 ngày

Hoặc: Ivermectin 200 µg/kg/ngày trong 2 ngày

Có thể kết hợp với phẫu thuật cắt bỏ nang.

3. Nhiễm đơn bào

- **Bệnh amip** là bệnh nhiễm trùng do đơn bào *Entamoeba histolytica* gây ra. Người mắc bệnh khi nuốt bào nang của chúng từ nước, thức ăn hoặc tay bị nhiễm phân.

+ **Các dạng lâm sàng:**

- **Bệnh amip ở ruột:** viêm đại tràng do amip. Biểu hiện đau bụng dưới và tiêu chảy nhẹ tiến triển từ từ, sau đó là uế oải, sụt cân và tiêu phân nhầy máu.
- **Áp-xe gan do amip:** bệnh nhân sốt và đau hạ sườn phải, thường gặp điểm đau trên gan và tràn dịch màng phổi phải. Áp-xe vỡ vào phúc mạc có thể gây đau bụng cấp, nếu áp-xe ở thùy trái gan có thể vỡ vào màng ngoài tim có tiên lượng xấu nhất.
- Những vị trí nhiễm ký sinh trùng ngoài ruột khác: đường tiết niệu sinh dục có thể bị ảnh hưởng (loét sinh dục gây đau).

+ **Chẩn đoán:**

- Xét nghiệm phân tìm thấy thể *E. histolytica* ăn hồng cầu

- Huyết thanh chẩn đoán có giá trị
- Siêu âm bụng, CT scan hoặc MRI phát hiện nang
- + Điều trị: Metronidazole 35-50 mg/kg /ngày, chia làm 3 lần trong 7-10 ngày uống hoặc IV
Hoặc: Tinidazole 50 mg/kg/ngày (tối đa 2 g) trong 5 ngày
- **Bệnh giardia** do đơn bào *Giardia lamblia* gây ra, người bị nhiễm bệnh khi ăn phải những bào nang có trong thức ăn và nước uống bị nhiễm.
 - + Đa số là không có triệu chứng hoặc nếu có là bệnh nhân tiêu chảy nhiều, buồn nôn, nôn, sưng phù và đau bụng.
 - + Chẩn đoán:
 - Xét nghiệm phân tươi tìm bào nang hoặc thể tự dưỡng.
 - Tìm kháng nguyên của ký sinh trùng trong phân.
 - + Điều trị: Metronidazole 15-30 mg/kg/ngày, chia làm 3 lần trong 5 ngày uống.
Hoặc Tinidazole 50 mg/kg, liều duy nhất (tối đa 2 g)
Hoặc Furazolidone 6 mg/kg/ngày, chia làm 4 lần trong 7-10 ngày uống

IV. PHÒNG NGỪA

- Rửa tay cho trẻ trước khi ăn và sau khi đi tiêu.
- Cho trẻ ăn chín, uống nước chín đun sôi để nguội.
- Cho trẻ đi tiêu đúng hố xí hợp vệ sinh.
- Vệ sinh thân thể cho trẻ, thường xuyên giặt mền chiếu gối.
- Rửa đồ chơi cho trẻ thường xuyên.
- Sốt giun định kỳ 6 tháng một lần.
- Không cho trẻ đi chân đất nhất là ở những vùng có trồng hoa màu, trồng cây ăn trái.